

ИСТОЧНА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И САВРЕМЕНИ РЕЛИГИЈСКИ ПРОЦЕСИ У СВЕТУ²

АПСТРАКТ

Највећи део хришћанског света данас је захваћен слабљењем поштовања правила религијске праксе. Потпуно је супротна ситуација у земљама доминантно православне традиције. После рушења комунизма дошло је до оживљавања свих слобода, па и верских. Тако је дошло до обнове православља. То се посебно одразило на утицај православне цркве на друштво. Тако данас нпр. руска и српска православна црква представљају најпоштованије институције у Русији и Србији. Имајући у виду слабљење западног хришћанства, обнова православне цркве представља наду за хришћане да се и западно хришћанство може обновити. Стога значајне хришћанске деноминације показују велики интересе за укључивање православних у општи хришћански пројекат. То се посебно види у спољној политици римокатоличке цркве. Римокатоличка црква упорно покушава да обнови односе са православним црквама. У том смислу најважније цркве представљају руска и српска. Успостављање односа са ове две цркве има велики значај за Ватикан али представља и велики изазов.

Кључне речи: православље, религијски процеси, политика, Ватикан, хришћански пројекат, политикологија религије

Једна од најважнијих новина у светској науци и публицистици јесте све веће интересовање за религију и њен утицај у међународним односима. Ова чињеница је најпре била везана за политичке процесе у исламској

1 Проф. др Мирољуб Јевтић, редовни професор, Факултет политичких наука, Београд, Е-mail адреса: jevticmiroljub@yahoo.com.

2 Овај текст је рађен у оквиру пројекта бр.179008, кога подржава Министарство просвете и науке Србије.

популацији, али се сада све више говори о све већој улози свих религија у политичком животу. Посебно се ова чињеница потенцира у вези са распадом социјалистичких система у Источној Европи и променама које су захватиле земље на другим континентима у којима је марксизам био или јесте и даље водећа идеологија. Управо из тога разлога овај текст ће поменути промене и процесе обрађивати са тачке гледишта политикологије религије.³

Колико су те промене видљиве најбоље се схвата на основу податка да о томе све више говоре они који су начелно против религије. Као карактеристичан пример наводимо став француског филозофа Мишела Онфреа, аутора више књига на тему религије. Он је о томе рекао „После маја 68 стекли смо утисак да смо прешли на цивилизацију у којој више нема места за Бога нити за религију, у којој јудеохришћанство није закон. Прешло се на нешто друго. А онда је дошло до потпуно нове међународне геостратешке конфигурације: до пада Берлинског зида, неуспеха либералног социјализма с Митераном у Француској, а затим до агентата 11. септембра што је створило нове односе у свету. Од тог тренутка политика се повлачи у корист религије и поново избијају сукоби цивилизација. Имате блок јудеохришћанске цивилизације: Европу и Америку, насупрот исламском блоку. Натерани смо да бирамо између једног и другог, тј. Џорџа Буша или Бин Ладена, Корана или Библије...”⁴ Руковођени том чињеницом ми ћемо у овом тексту анализирати како се православна црква понаша у савременим религијским процесима у свету.⁵ Пре свега важно је истаћи да је православна црква до краја Првог светског рата била веома важан политички чинилац. Једна од највећих сила тадашњег света, Русија, била је православна држава.⁶ И то је чињеница која није довољно истицана у анализама које су се Русијом бавиле. У историјским студијама које су после Другог светског рата обрађивале руско-српске односе се као основ сарадње Русије и Србије узимало словенство. То јесте један од разлога за руску подршку Србији, али је доминантан фактор уствари било православље.⁷

3 Miroljub Jevtic, “Political Science and Religion”, *Политикологија религије*, бр. 1, 2007.

4 Нада Валчић-Лазовић, „Демократија је промашила циљ”, *НИН*, 30.4.2009.

5 Погледати нпр. Живојин Ђурић, „Православна религија у Србији и савремена неолиберална економска политика”, *Политикологија религије*, Вол. 1, Но. 1, 2007.

6 Арнолд Ц. Тојнби, „Подстицај притиска у руском православном хришћанству”, *Свеске*, бр. 15, 1993.

7 Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Евро-Њунти, Београд, 2011.

Аналитичари се слажу да је нпр. цар Никола Други своју функцију везивао за веровање да је царство у функцији остваривања божје воље. О томе у једној анализи пише „Свој положај врховног главнокомандујућег на почетку Првог светског рата, цар Николај је посматрао као испуњење своје моралне и државничке дужности пред Богом и народом”.⁸ Србија, Црна Гора, Грчка, Бугарска, Румунија биле су такође дефинисане као православне државе. Уставом Србије из 1901. године у члану 3 је то дефинисано овако „Државна вера у Србији је источно православна”.⁹ Чланом 7 се дефинисала веза краља са православљем „Краљ и његова деца морају бити вере источно православне”.¹⁰ Посебно карактеристична веза између државе и православља види се из Устава кнежевине Црне Горе из 1905. Устав је дефинисао да је по функцији поглавар православне цркве у Црној Гори обавезно и члан Народне скупштине.¹¹

После Првог светског рата све се променило. Царска Русија је уништена а на власт су дошли комунисти, изразити противници религије.¹² Краљевине Србија и Црна Гора су се ујединиле у Југославију, где су римокатоличка црква и исламска заједница постале равноправне и релативизовале утицај православља на политички живот. И све то је трајало до пада комунизма 90-их година 20. века.

После пада комунизма настаје велика идеолошка празнина. Место које је комунизам имао у православним државама остаје празно.¹³ То место попуњава традиција у којој су православље и православна црква имали и имају пресудну важност. Од тада се дешава занимљив обрт. Римокатоличка и црква и протестантске цркве у Европи губе на значају али зато јача улога православне традиције у којој, како смо рекли, црква добија доминантну улогу. Кад говоримо о православној цркви онда овде мислимо на све помесне православне цркве заједно, а пре свега на руску. Зато што је Русија и после слома комунизма остала највећа земља на свету, ако се има у виду

8 <http://carmucenik.blogspot.com> 05/10/2012.

9 „Устав Краљевине Србије”, Државна штампарија, Београд, 1901.

10 Исто.

11 Александар Стаматовић, *Кратка историја митрополије црногорско-приморске са шематизмом за 1999*, Светигора, Цетиње, 1999.

12 John Rex, “Secular Substitutes for Religion in the Modern World”, *Политикологија религије*, бр.1, 2007.

13 Мирољуб Јевтић, „Улога религије у идентитету јужнословенских нација”, *Годишњак ФПН*, бр. 2, 2008.

површина на којој се протеже. Русији поред свих отцепљених република остаје још 17.098.242 километара квадратних. То је скоро исто колико имају САД и Канада заједно.

У Русији је улога православне цркве нагло порасла после успостављања вишестраначког политичког система. То је трајна чињеница које су свесни сви специјалисти за ову велику земљу. Дакле од успостављања прве плуралистичке власти па све до садашње, фугуративно речено друге владе Владимира Путина. Никоме не треба говорити колико се идеологија и политика Русије променила после одласка са власти Бориса Јељцина и доласка двојца Путин – Медведев. Али као константа остаје велика улога Руске православне цркве (у даљем тексту РПЦ) и њен веома значајан утицај на политику коју власт води. Самим тим порасла је и улога РПЦ у међународним односима и у савременим религијским процесима који се у свету одвијају.

Слична је ситуација и у другим бившим комунистичким земљама где је православна црква доминантно верско учење. Узмимо нпр. Србију, Црну Гору и Републику Српску (РС) као једног од два дела независне БИХ. Видело се колико ће улогу имати Српска православна црква (у даљем тексту СПЦ) већ у праскозорје увођења вишестраначја. Опште је место да је симбол за прву вишестраначку политику Србије Слободан Милошевић. Милошевић је био главни човек у Србији од 1987–2000. године. У почетку првог периода Милошевићеве власти који је трајао од 1987–1990. године, када је уведено вишестраначје, Милошевић и његови људи су и даље гушили неке облике православља.¹⁴ Али када су схватили да осим православља немају никаквог другог савезника, променили су став и почели да форсирају СПЦ. То најбоље показује колики је значај православља за политику. Али и за савремене односе у свету у којима су религије важна чињеница. Република Српска, формални део БИХ, је од почетка, као политички ентитет, развијала веома тесне односе са СПЦ. А у Црној Гори која је ту скоро постала независна отцепљујући се од Србије, владајућа Демократска партија социјалиста се директно уплиће у међуцрквене односе, истичући да је питање цркве витално питање опстанка саме црногорске државе. На иницијативу председника те партије и практично

14 Рецимо чувени „Годомински случај” када је после 13.1.1988. због прославе православне нове године смењена група директора пољопривредног комбината Годомин, само зато што су прослављали тај празник. Смењени су са свим класичним комунистичким оптужбама којима се наводила православна вера као ретроградна. Погледати о томе *Вечерње Новости*, 8.2.1992, стр. 11.

најважнијег човека у Црној Гори Мила Ђукановића „партија (је) посвећена превазилажењу свих подјела у Црној Гори које могу угрозити стабилност, просперитет и међународни углед Црне Горе. Пошто су православни вјерници у Црној Гори подијељени у превазилажењу овога, најбоље погодује јединствена и организациона самосталност православне вјерске заједнице, уз пуно поштовање и аирмацију црногорског државног, националног културног идентитета међунационалног клада.”¹⁵

Случај Украјине са 44 милиона становника¹⁶, друге по величини православне земље у свету, посебно је карактеристичан за схватање улоге православне цркве у савременима религијским процесима у свету.¹⁷ Тамо постоје чак три православне цркве: Украјинска православна црква – Кијевска патријаршија; Украјинска православна црква – Московска патријаршија и Украјинска аутокефална православна црква.¹⁸ Већ сама чињеница да су ове три цркве последица распада СССР и стварања независне украјинске државе јасно говори колико је то повезано са политиком и какве све то последице има на савремене религијске процесе у свету.

Свет данас све више постаје свестан значаја религије. Политичари на све могуће начине настоје да искористе цркве и верске заједнице у остваривању политичких циљева. Због тога се сви религијски процеси и односи међу религијама снажно одражавају на политички живот. Како је православни свет веома велики по својим габаритима и протеже се правцем исток – запад од Беринговог мора, дакле од границе са САД на Аљасци до границе Украјине са Пољском, и правцем север – југ од Баренцовог мора до границе Етиопије са Кенијом и Сомалијом. Дакле до дубоку у Африку. Нормално о јужним границама православља говоримо веома условно и ако узмемо у обзир да се у догматском смислу етиопско монофизитско¹⁹ православље разликује од бифизитског које доминира од Русије до Пољске. Али у свом најужем значењу православље се протеже правцем север – југ од Баренцовог мора до Крита, што је опет огроман простор.

Ако, имајући у виду све што смо претходно рекли, желимо да представимо улогу православне цркве и православља у савременим

15 http://www.dps.me/images/stories/Kongres/VI_KONGRES_Program.pdf 05/10/2012.

16 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html> 05/10/2012.

17 Димитрије К. Безњук, „Национална и религиозна безбедност Белорусије”, *Политикологија религије*, бр. 1, 2007.

18 Исто.

19 Lebedev A. P., *Vselenskie sobory VI, VII i VIII vv*, 3 izd., Sankt Petersburg, 1904.

религијским процесима у свету онда бисмо за ову прилику могли да тај феномен сведемо на три проблемска поља анализе:

1. Аутокефалне православне цркве и савремени религијски процеси у оквиру православног света,
2. Православље и савремени процеси у неправославном хришћанском свету
3. Православље и савремени процеси у нехришћанским религијама.

1. АУТОКЕФАЛНЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И САВРЕМЕНИ РЕЛИГИЈСКИ ПРОЦЕСИ У ОКВИРУ ПРАВОСЛАВНОГ СВЕТА

Ако сада кренемо да анализирамо прво проблемско поље онда можемо да констатујемо следеће чињенице. Прва је да постоје православне цркве које се налазе у литургијском јединству и да се међу њима мање – више одвијају нормални сестрински односи. Те цркве су: Цариградска патријаршија, Александријска патријаршија, Антиохијска патријаршија, Јерусалимска патријаршија, Руска црква, Грузијска црква, Румунска црква, Бугарска црква, Кипарска црква, Грчка црква, Албанска црква, Пољска црква, Црква Чешке и Словачке. Ове цркве имају усаглашену политику по многим питањима. Дакле и по питањима која нису чисто литургијског карактера него су од велике друштвене и политичке важности. Узмимо нпр. кризу на просторима бивше Југославије која је прерасла у грађански рат 1991. године и довела до агресије НАТО пакта на Србију 1999. године.

Сестринске православне цркве су у томе периоду пружиле велику подршку Српској православној цркви и користиле су утицај на своје владе да, колико год је могуће, помогну угроженој СПЦ а самим тим и српском народу и држави. Највећу улогу у томе смислу одиграле су руска, грчка и кипарска црква. Оне су утицајем на своје владе доприносиле успостављању праведног мира на просторима бивше Југославије. Као посебно важан пример навешћемо улогу покојног и веома утицајног патријарха руске Цркве Алексеја који је преузимао веома важне акције за успостављање мира. Између осталог бивши председник Србије Слободан Милошевић је 90-их година 20. века водио веома погрешну политику према Русији. Због чега је изазвао гнев тадашњег руског председника Бориса Јелцина (1991/1999). А Русија је била једина земља која је тада Србији могла барем мало помоћи. Никакви покушаји Слободана Милошевића да се приближи Јелцину, после тога, нису дали резултат. Све се променило када је тадашњи патријарх СПЦ, патријарх Павле, замолио

патријарха Алексеја да интервенише код Јелцина. На шта је патријарх Алексије посетио Јелцина па су њих двојица издали саопштење у коме су „изразили заједничку забринутост за судбину братског српског народа”.²⁰ Та изјава је била невероватан успех Србије имајући у виду да је Слободан Милошевић подржао опозицију која је хтела да сруши Јелцина. А све се то не би десило да је патријарх Алексеј није имао огроман утицај на Јелцина. То је била само једна акција у низу акција које је патријарх Алексеј предузимао да би се помогло српској цркви и народу. Истовремено то је био подстицај руској држави да се ангажује на страни Србије. Та чињеница није могла да не остави утицај на савремене религијске процесе у свету. Зато што је Русија сувише моћна земља да би се њени интереси и жеље олако одбацивали. Захваљујући снази Русије и РПЦ се свуда узима веома озбиљно. Тако да су и друге хришћанске и неправославне цркве, али и остале верске заједнице у мери у којој су заинтересоване за оно за шта се залаже РПЦ, водиле рачуна о интересима московске патријаршије. Исто тако су се сви ти ставови преливали на политику која се у земљама, чије су верске заједнице имале односа са РПЦ, води. Овде се пре свега мисли на активности и односе РПЦ са Римокатоличком црквом и на односе у „Светском савету цркава”²¹ и „Конференцији европских цркава”.²²

У тим процесима православне цркве играју веома велику улогу због своје снаге. Римокатоличка црква је у великој кризи. Опадање броја верника, скандали са педофилијом и финансијским малверзацијама учинили су да ова црква, формално најбројнија црква на свету има огромне проблеме. Њен основни проблем је како да очува римокатолички идентитет својих номиналних припадника. У томе смислу потребна јој је помоћ која ће омогућити очување основних хришћанских вредности. Како су православне цркве због рушења комунизма попуниле празнину насталу губљењем идеолошког оријентира, показало се да оне могу много више да раде на очувању хришћанских вредности него савремена римокатоличка црква. Парадоксално али истинито, они који традиционално припадају православној вероисповести чак када показују сумњу у неке верске догме, па чак и у фундаменталне, прихватају цркву као основ њиховог идентитета. Крштавају се и венчавају чак и када нису сасвим уверени или потпуно сумњају у светост тих тајни. То нормално за Цркву није добро, али на дужу стазу ствара претпоставке за катехизацију и за привлачење тих формалних хришћана

20 *Политика*, Београд, 6.2.1993, стр. 1.

21 <http://www.oikoumene.org> 05/10/2012.

22 <http://www.ceceurope.org> 05/10/2012.

литургијском животу и стварној вери. Све то православној цркви даје велику снагу. Нарочито руској. А то римокатоличкој цркви треба као хлеб.

Због тога римокатоличка црква настоји да се на све начине приближи православној цркви. Отуда толико покушаја да папа оде у посету, пре свега Москви а онда Београду. Ове две православне цркве показују отпор пуној сарадњи са Ватиканом све док се не реше болни проблеми везани за историју односа ове две цркве. Руска православна црква не може да прихвати прозелитску политику коју је Ватикан вршио на просторима Украјине у дугом временском периду и који су били праћени тешким злочинима и резултирали процесом унијаћења, који је створио унијатску цркву у Украјини. Са друге стране римокатоличка црква тражи да се добра те унијатске цркве, која је Стаљин одузео унијатима и дао на управу православној цркви, врате унијатима.

Са СПЦ проблем је још комплекснији јер је римокатоличка црква преко свог прелата надбискупа Алојзија Степинца у току Другог светског рата потпомагала стварање нацистичке Независне државе Хрватске у којој је више стотина хиљада православних Срба било измасакрирано на разним местима, а посебно у логору Јасеновац.²³ СПЦ условљава долазак папе у Србију претходним покајањем за те злочине. Упркос огромним потребама да се нађе модус вивенди са православнима, Ватикан тешко може да прихвати те захтеве и зато је тешко очекивати да ће ти проблеми брзо бити решени. Најзначајнији покушај у томе смислу је прослава 1700 година Миланског едикта, којим је римски цар Константин 313. године прогласио исповедање хришћанства легитимним.²⁴ Та прослава ће бити организована 2013. године у граду Нишу у Србији, родном месту цара Константина. Какав је став СПЦ по том питању најбоље изражавају речи патријарха СПЦ Иринеја: „Међутим, постоје нека мишљења, међу којима је и мишљење руског патријарха, до чега је нама, иначе, веома стало, који каже да не би могао да дође (у Ниш) ако би ту дошао и папа”, и даље „Зато је наша црква донела одлуку да позове поглаваре свих православних цркава, а другим црквама ће упутити позив за присуство са делегацијама на највишем нивоу”, казао је патријарх, „прецизирајући да позив неће бити упућен на име актуелног папе, већ цркви, али са позивом да у Нишу

23 Дон Корнвел, *Хитлеров папа – Тајна историја Пуја XII*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000, стр. 242

24 Peter Brown, *The Rise of Christendom*, 2nd edition, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.

присуствује делегација на највишем нивоу. На опаску да су већ најављени неки сусрети представника руске цркве и Ватикана, патријарх каже да СПЦ то поздравља и сматра да је дијалог решења за све проблеме.”²⁵ Како је то одјекнуло у Ватикану најбоље одсликавају речи кардинала Ломбардинија, директора Ватиканске канцеларије за медије. Он је казао „...да тренутно није предвиђено путовање папе Бенедикта ХВИ у Ниш наредне године, на прославу 1.700. годишњице Миланског едикта.”²⁶ То све најбоље показује какви су савремени религијски процеси и односи између две најважније хришћанске цркве.

2. ПРАВОСЛАВЉЕ И САВРЕМЕНИ ПРОЦЕСИ У НЕПРАВОСЛАВНОМ ХРИШЋАНСКОМ СВЕТУ

Горе наведеним примером односа са Ватиканом ушли смо у у друго поље наше анализе, тј. О улози православне цркве у религијским процесима који се одвијају у неправославном хришћанском свету. Поред односа са Ватиканом, односно са римокатоличком црквом православне цркве имају веома развијене односе и са протестантским верским заједницама и англиканском црквом. Све те активности се одвијају у оквиру онога што се назива екуменизмом, тачније речено покушајем да се целокупно хришћанство уједини по угледу на рану хришћанску заједницу. У том смислу два најважнија облика окупљања хришћана јесу горе наведени: Светски савет цркава (ССЦ) и Конференција европских Цркава. Ове две организације створиле су протестантске верске заједнице. Светски савет цркава (ССЦ) створен је августа 1948. године²⁷ а Конференција европских цркава (КЕЦ) је своје припремне скупове имала 1953. и 1957. године да би прва конференција била одржана 1959. године.²⁸ У прво време православне цркве су оклевалe да се учлане у ове организације из више разлога. Најважнији је догматски. Разлике у догми између протестантских и православних цркава су веома велике. Али исто тако битан разлог је и сама организација Савета. Члан Светског савета цркава може постати свака црква или верска заједница која прихвата тринитарно учење (Отац- Син-

25 <http://www.vestinet.rs/najcitanije/u-nis-nece-doci-ruski-patrijarh-ako-dodje-papa-05/10/2012>.

26 <http://www.tanjug.rs/novosti/58043/lombardi—papa-ne-planira-put-u-nis.htm-05/10/2012>.

27 <http://www.oikoumene.org/en/who-are-we.html> 05/10/2012.

28 <http://www.ceceurope.org/history-assemblies> 05/10/2012.

Свети дух) и која има 50.000 чланова.²⁹ И свака од ових цркава или верских заједница равноправно одлучује о политици организације. Самим тим се велике цркве, као нпр. римокатоличка, осећају неравноправним, јер о њој могу да одлучују верске заједнице које су створене тек јуче и имају безначајни утицај. Православне цркве су ипак процениле да им је од интереса да буду у Светском савету цркава, па су многе од њих подстакле чланице организације. Руска црква је постала чланица 1961, српска се учланила 1965, румунска 1961. године. По времену учлањивања предњаче грчка и кипарска црква. Оне су постале чланице још 1948. године.

На основу свега реченог постаје јасно да је чланство православних цркава у Светском савету цркава изазвано пре свега политичким и друштвеним потребама. Потпуно је јасно да догматски разлози нису могли бити мотив за учлањивање. Због тога се у активностима ове организације избегавају теолошке расправе које не би могле да доведу нигде осим у сукобе. Због свега тога у савременим религијским процесима у свету у којима учествује Светски савет цркава, а самим тим и православне цркве, које су у његовом чланству, могу да се ангажују на великим питањима која муче планету и цели људски род. Улога православних цркава у тим процесима је веома велика. Она се остварује у свим акцијама у којима се може створити више правде, мир и економски развој наше планете.

Узмимо пример руске и румунске цркве. Обе су постале чланице Светског савета цркава 1961. године. То је време дебелог комунизма, када су цркве биле под снажном контролом комунистичких власти. Све то јасно говори да би улазак ове две цркве у Светски савет цркава био немогућ без дозволе и охрабривања државе. Самим тим јасно је да су разлози за учлањивање били пре свега политичке природе. Русија је преко своје цркве хтела да утиче на цркве других земаља а да онда преко њих пренеси свој утицај на тамошње власти и становништво. Српска црква се учланила у организацију 1965. године. Колико је тадашња црквена власт процењивала као корисно да се у овој организацији и Конференцији европских цркава буде види се из податка да је тадашњи патријарх СПЦ Герман (1958-1999) пристао да буде изабран за једног од чланова председништва Светског савета цркава, чак са функцијом председавајућег.³⁰ То се десило 1968. године на Скупштини Савета у Упсали.

29 <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/porto-alegre-2006/1-statements-documents-adopted/institutional-issues/constitution-and-rules-as-adopted.html> 05/10/2012.

30 Слободан Рељић, „СПЦ и Светски савет цркава”, *НИН*, 1.8.1997, Београд.

Дакле скоро одмах по приступању СПЦ овој организацији. То је створило огроман капитал СПЦ, али православном свету уопште. Преко Савета, као председавајући, патријарх Герман је могао да утиче да интереси православних земаља дођу до изражаја. Колико је то било од користи видело се после двадесетак година када је избила југословенска криза 90-их година 20. века.

Сатанизација СПЦ и српског народа достигла је невиђене размере. Србији су наметнуте санкције. Дипломатске акције Србије биле скоро забрањене. Показало се да је тада један од ретких излаза преко кога је СПЦ могла да делује био ССЦ. На самом почетку кризе која је касније прерасла у распад Југославије и крвави грађански рат ССЦ је чак показивао симпатије за српску страну, што је било веома важно. Почетком 1990. у Женеви је организован састанак конференције европских цркава. На састанку се говорило о претњама старом континенту од исламског фундаментализма и национализма. СПЦ и српски народ је представљан као жртва. О прогонима којима су од исламских екстремиста на Косову били изложени тада су у Женеви сведочили тадашњи епископ са Косова Павле, будући патријарх Српске православне цркве. Поред њега говорио је и епископ Атанасије Јевтић.³¹ Све то је тада користило српској цркви да у међуверским процесима у свету буде представљена као позитивна страна. Стање се међутим веома брзо променило. Избио је рат у коме су српски народ, а самим тим и његова Црква, били сатанизовани. Због тога је од неких људи из ССЦ потекла идеја да се СПЦ искључи из чланства. То ипак није била општа слика у ССЦ, јер би то тотално пореметило процесе међухришћанског општења. Зато што је сигурно да руска црква не би то мирно посматрала. Да је став ССЦ одмеренији видело се већ из изјаве трочлане делегације која је посетила Србију и јасно рекла: „Овде смо да чујемо истину и да одбацимо идеју о суспензији СПЦ.”³² Савет је такође тражио укидање санкција Србији „Уколико ембарго треба да постоји, он мора бити примењен против свих страна у сукобу које су недвосмислено прекршиле хуманитарна и људска права”. О овоме су говорили генерални секретар ССЦ Конрад Рајзер и Жан Фишер, генерални секретар Конференције европских цркава.³³ То нормално није укинуло санкције. Али како су се, веома често, у извештајима о кретању на терену представници ове две организације понашали пристрасно, то је изавало

31 Исто.

32 Исто.

33 Исто.

љутњу у редовима СПЦ. Када се то дода раније споменути догматским разликама које су увек биле главни камен спотицања није нелогично што су неки веома утицајни људи из СПЦ почели да доводе у питање политику ССЦ према Србима и СПЦ. Све то се додало на већ веома раширене критичке тенденције међу православним црквама према ССЦ. Тако је нпр. Грузијска православна црква иступила из организације у пролеће 1997. године.³⁴ Мотив због кога је то учињено види се из следеће изјаве коју је донеле религијске новинске агенције из Москве. Тамо стоји: „Руководство ССЦ наставља са својим напорима да би организацији дало јединствену црквену функцију.” Осим тога ССЦ не показује интересовање „за поштовања интереса Православне цркве.”³⁵ Та одлука је појачала струје у светској православној заједници које сматрају да ни православне цркве, као римокатоличка не треба да буду у ССЦ. Али то ипак није довело до напуштања ССЦ од стране осталих православних цркава, јер је свака од њих независна и самостално одлучује о својој судбини. Ова одлука није могла да не остави последице на понашање православног света, јер се ради о догматски јединственом учењу без обзира на правну независност сваке помесне православне цркве. Последице су се виделе већ у децембру 1998. на заседању скупштине ССЦ у главном граду Зимбабвеа Харареу. Тада је шеф делегације руске православне цркве др Хиларион Алфејев рекао: „Ако се структура ССЦ радикално не промени, и друге православне цркве ће напустити ССЦ.”³⁶ Он је негирао „да је његова примедба била претња или уцена, већ више ‘болни крик’ и подвукао је да Руска православна црква која је највећа црква чланица не жели да напусти ССЦ већ сасвим супротно да настави заједно са другим чланицама. „и наставио „Ми желимо да се ССЦ радикално промени да би постала прави дом за православне у 21 веку”.³⁷ Колико је то важно питање за савремене религијске процесе у свету види се из података да је то постало централно питање скупштине у Харареу.³⁸ Актуелност се види из података да тежње ка напуштању ССЦ нису престале. То се посебно схвата на основу податка да црква која је настала у религијски најлибералнијој држави света САД, Православна црква у Америци (ПЦА) размишља о томе да напусти ССЦ

34 http://orthodoxinfo.com/ecumenism/georgia_wcc.aspx 05/10/2012.

35 Исто.

36 <http://www.eni.ch/assembly/0557.html> 05/10/2012.

37 Исто.

38 Исто.

и то се дешавало седам година после конференције у Харареу 2005. Разлози због који ЦЦА жели да напусти ССЦ су следећи: “Веома политички оријентисане теологије многих протестантских деноминација често прете да промене програм ССЦ и да од дијалога и јединства, иду према политичком заступања и активизму”, каже се у извештају. “...екуменски скупови у којима смо учествовали, у својим теолошким и друштвеним ставовима, оријентисани су ка политици која није у складу са православним погледом.”³⁹ Али је врло важно да ПЦА тиме не жели да прекине екуменске контакте, већ напротив, сматра да их треба развијати али на други начин. О томе православна црква Америке каже: “Коначно ми не намеравамо да се стварно повучемо из међухришћанског ангажмана... већ супротно – најаву повлачења треба да буде уоквирена у контексту одбране праве и неопходне екуменске визије.”⁴⁰ Можемо да замислимо шта би значило када би се православне цркве повукли из организације. А већ смо говорили и пространству на којем се православље потеже и о демографској, економској и војној снази овога дела света.

3. ПРАВОСЛАВЉЕ И САВРЕМЕНИ ПРОЦЕСИ У НЕХРИШЋАНСКИМ РЕЛИГИЈАМА

Коначно смо стигли до трећег поља анализе – Православље и савремени процеси у нехришћанским религијама. Ово је поље посебно важно зато што православни свет има веома дугу физичку границу са нехришћанским религијама. Односно ни једна друга форма хришћанства нема тако дугачку линију додира са нехришћанима. Стога од односа православних са поменутих нехришћанима зависи слика коју ће поменути нехришћани имати о целокупном хришћанству. Јер за њих су православни слика хришћана. Дужина ове границе је тако велика због величине Русије.⁴¹ На јужним границама Русије налази се веома дугачак исламски појас састављен од следећих земаља са којима се Русија граничи. Овде ћемо морати да узмемо у обзир, не садашње, већ границе које су постојале у време СССР. Када се тако гледа Русија се граничила са: Турском, Ираном и Авганистаном. Пошто смо код граница са исламским светом онда ваља додати да се на Балкану православне Бугарска, Кипар и Грчка граниче са Турском. Грчка и Кипра

39 <http://www.orthodoxytoday.org/articles5/RempeOCANCC.php> 05/10/2012.

40 Исто.

41 Vladimir Rukavnišnikov, „Моћ Русије и њена конкурентност”, *Међународни проблеми*, бр. 4, 2007.

преко мора имају блиску везу са Блиским истоком и Египтом. Србија, Црна Гора и Македонија се граниче са муслиманском Албанијом. Ако узмемо православље у ширем смислу, дакле и земље монофизитске традиције, онда се Етиопија граничи са муслиманским Суданом, Сомалијом и Џибутијем, а Еритреја са Џибутијем и Суданом. Поред дугих граница са исламом, православна Русија се граничи са конфучијанском Кином, ламаистичким будизмом у Монголији и са шинтоистичким Јапаном. Када се томе дода веома бројна јеврејска мањина у Русији, било живући људи било традиција, онда је јасно да православни свет има значајних додира са свим великим светским нехришћанским учењима. У овом тренутку су најважнији односи православља са исламом, јер је ислам постао веома важна религијска и политичка чињеница. И сваким даном постаје све важнија. Скорашњи ратови који су православни водили са муслиманима веома су важна чињеница у томе смислу. Ту мислимо на ратове обе варијанте православља, било бифизитске било монофизитске. Најзанимљивији су у томе смислу сукоби у Авганистану, Чеченији, сукоб у Босни и на Косову, сукоб Јерменије и Азербејџана, Етиопије и Сомалије. Све то показује да су односи православља са исламским светом веома комплексни и веома важни за разумевање савремених религијских процеса у свету. Значајно је да се у томе смислу сада предузимају веома велики напори од стране православних земаља и цркава за успостављање дијалога са муслиманима. Посебно важним чини се дијалог који су водиле и воде Руска православна црква и свештенство шиитског Ирана.⁴² Један од последњих сусрета поглавара Руске цркве Кирила са делегацијом шиитских свештеника био је у јуну 2012. године. Тада је патријарх Кирил изјавио: „Иран је претеча конструктивног дијалога међу религијама у свету.“⁴³ Чини се да је ту посебно важна изјава патријарха о исламофобији. Он је такође одбацио као нелогичну и неприхваљиву исламофобију и изразио жаљење што неки људи на Западу покушавају да промовишу тај феномен.⁴⁴ Сусрети шиитских и руских православних званичника у овом тренутку имају за циљ стварање повеље о људским правима која би се базирала на исламским и хришћанским принципима.⁴⁵

42 Pупак Моhebali, “The Oral History of the Community of Combatant Clergies of Tehran”, *Политикологија религије*, бр. 1, 2009.

43 <http://abna.ir/data.asp?lang=3&Id=325747> 05/10/2012.

44 Исто.

45 Исто. О томе погледати и: Sanaz Nasirpour, “The process of Velayat Faqih’s political believes’ development in the political feqh of Shiite”, *Политикологија религије*, бр. 2, 2009.

Такви се покушаји чине увек где је могуће дати допринос миру. У септембру (9–11) 2012. у Сарајеву, главном граду БИХ, на конференцији коју је организовала римокатоличка организација Светог Егидија из Рима, међу преко 4000 представника верских заједница свих вера, присуствовале су бројне православне делегације. Делегацију СПЦ предводио је патријарх Иринеј, а са њим је присуствовао и владика Бачки Иринеје Буловић.⁴⁶ Веома велику пажњу изазвала је изјава патријарха Иринеја да је у Сарајеву угрожено хришћанство.⁴⁷ Али долазак делегација православних цркава и осталих верских заједница на тај велики скуп требало би да буде доказ да је дијалог могућ и да од верских заједница зависи колико ће и како учествовати у њему.

За сам крај текста ваља рећи следеће. Више је него очигледно да се у свету религија одигравају веома динамични и занимљиви процеси. Свака од религија има своје место у тим процесима. Православна црква посебно због свега што је напред речено. Стога се ваља надати да ће православна црква и даље давати значајан допринос разумевању међу религијама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Безњук Димитрије К., „Национална и религиозна безбедност Белорусије”, *Политикологија религије*, бр. 1, 2007.
2. Brown Peter, *The Rise of Christendom* 2nd edition, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.
3. Đurić Živojin, „Pravoslavna religija u Srbiji i savremena neoliberalna ekonomska politika”, *Politikologija religije*, бр. 1, 2007.
4. Екмечић Милорад, *Дуго кретање између православља и орања*, Евро-гиунти, Београд, 2011.
5. Jevtić Miroljub, „Political Science and Religion”, *Politikologija religije*, бр. 1, 2007.
6. Јевтић Миролјуб, „Улога религије у идентитету јужнословенских нација”, *Годишњак ФПН*, бр. 2, 2008.
7. Lebedev A. P., *Vselenskie sobory VI, VII i VIII vv.*, 3 izd., Sankt Petersburg, 1904.
8. Корнвел Џон, *Хитлеров papa – Тајна историја Пуја XII*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000.
9. Moheballi Pupak, “The Oral History of the Community of Combatant Clergies of Tehran”, *Politikologija religije*, br. 1, 2009.

46 Српски патријарх Иринеј у Сарајеву, *Политика*, 9.9.2012, стр. 4.

47 *Данас*, 12.9.2012. стр. 2.

10. Nasirpour Sanaz, “The process of Velayat Faqih’s political believes’ development in the political fegh of Shiite”, *Политикологија религије*, бр. 2, 2009.
11. Rex John, “Secular Substitutes for Religion in the Modern World”, *Политикологија религије*, бр. 1, 2007
12. Рељић Слободан, „СПЦ и Светски савет цркава”, *НИН*, 1. 8. 1997. Београд.
13. Rukavnišnikov Vladimir, „Моć Русије и njena konkurentnost”, *Међународни проблеми*, бр. 4, 2007.
14. Rukavnišnikov Vladimir, „Руски идентитет после хладног рата”, *Међународни проблеми*, бр. 1, 2004.
15. Стаматовић Александар, *Кратка историја митрополије црногорско-приморске са шематизмом за 1999*, Светигора, Цетиње, 1999.
16. Тојнби Арнолд Ц., „Подстицај притиска у руском православном хришћанству”, *Свеске*, бр. 15, 1993.
17. „Устав Краљевине Србије”, Државна штампарија, Београд, 1901.
18. Валчић-Лазовић Нада, „Демократија је промашила циљ”, *НИН*, 30.4.2009.

INTERNET SAJTOVI

- <http://abna.ir/data.asp?lang=3&Id=325747>
- <http://carmucenik.blogspot.com>
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
- <http://www.ceceurope.org/history-assemblies>
- <http://www.ceceurope.org>
- http://www.dps.me/images/stories/Kongres/VI_KONGRES_Program.pdf
- documentadopted/institutional-issues/constitution-and-rules-as-adopted.html
- <http://www.eni.ch/assembly/0557.html>
- <http://www.oikoumene.org>
- <http://www.oikoumene.org/en/who-are-we.html>
- <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/porto-alegre-2006/1-statements>
- http://orthodoxinfo.com/ecumenism/georgia_wcc.aspx
- <http://www.orthodoxytoday.org/articles5/RempeOCANCC.php>
- <http://www.tanjug.rs/novosti/58043/lombardi—papa-na-planira-put-u-nis.htm>
- <http://www.vestinet.rs/najcitanije/u-nis-nece-doci-ruski-patrijarh-ako-dode-papa>

Prof. Dr. Miroljub JEVTIĆ

EASTERN ORTHODOX CHURCH AND MODERN RELIGIOUS PROCESSES IN THE WORLD

ABSTRACT

The majority of the Christian world today is affected by weakening adherence to principles of religious practice. The reverse is the case in the countries of predominantly Orthodox tradition. After the collapse of communism, all types of human freedom were revived, including the religious one. The consequence is the revival of the Orthodox Christianity. It is reflected in the influence of the Orthodox Church on the society. Today, the most respected institutions in Russia and Serbia are the Russian and Serbian Orthodox Church, respectively. Considering the decline of the Western Christianity, the revival of the Orthodox Church has raised hopes that the Western Christianity can be revived, too. Important Christian denominations, therefore, show great interest in including the Orthodox Church in the general Christian project. It is particularly evident in the Roman Catholic Church foreign policy. The Roman Catholic Church is attempting to restore relations with Orthodox churches. In this sense, the most important churches are the Russian and the Serbian Church. But, establishing relations with these two is for Vatican both a great challenge and a project of great significance.

Key words: Orthodoxy, religious processes, politics, Vatican, Christian project, politology of religion